

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/1342V3I3Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 3 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Axmedov Jasurbek, Jabborova Gavharshod

QANQA ARXEOLOGIK YODGORLIGINI MUZEYLASHTIRISH MASALASI 9-14

Шухрат Эргашев

ФРАНЦИЯДА ИККИНЧИ РЕСПУБЛИКА ИНҚИРОЗИ ВА 1851 ЙИЛГИ ДАВЛАТ

ТЎНТАРИШИ 15-23

Касимова Шахноза Алишеровна

ПРИЕМЫ ЭФФЕКТИВНОЙ КОММУНИКАЦИИ В МУЗЕЙНОЙ ЭКСКУРСИИ 24-29

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Файзиева Ширин Шодмоновна

АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА МАҲСУЛОТ ЕТИШТИРУВЧИЛАР ЎРТАСИДАГИ ҲАМКОРЛИКНИНГ
ИҚТИСОДИЁТДА ТУТГАН ЎРНИ 30-35

Мусагалиев Ажунияз Жумагулович, Дустова Мухайё Худайбердиевна

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАЛАРИНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ БОРАСИДАГИ АЙРИМ
МАСАЛАЛАР 36-41

Murodova Nargiza Utkirovna

TURIZM MARKETING FAOLIYATIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING AHAMIYATI 42-47

Kuchkarov Baxrom Kuziyevich, O'rmonov Xasanboy Haydarovich

КОМПАНИЯЛАРНИНГ МОЛИЯВИЙ ТО'ЛОВГА ЛАЙОҚАТСИЗЛИГИ ХАВФИНИ АНИҚЛАШ 48-55

Temirova Feruza Sagdullayevna

MARKETINGNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYASI -
BRENDING FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH 56-62

Sobirova Marhabo Haitovna

МЕВА-SABZAVOT KOOPERATSIYASINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH
YO'LLARI 63-67

Mamajonova Gulasal Oribjon qizi

KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH QUVVATLARIDAN FOYDALANISHNING
SAMARADORLIGINI OSHIRISH MASALALARI 68-77

Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich

О'ЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙОТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА ИНВЕСТИЦИЯ РИСКЛАРИНИ
БОШҚАРИШ SAMARADORLIGINI OSHIRISH 78-87

Тўхтамишов Азиз Қаҳрамонович

КЛАСТЕР ЁНДАШУВИ АСОСИДА ТУРИЗМ СОҲАСИНИНГ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ
МОҲИЯТИ, МАЗМУНИ ВА ТАМОЙИЛЛАРИ 88-101

Каржавова Хуршида Абдумаликовна

МАҲАЛЛА ТИЗИМИДА ИННОВАЦИОН ИЖТИМОЙ ХИЗМАТЛАР КўРСАТИШНИНГ
АСОСИЙ ЙўНАЛИШЛАРИ 102-110

Soliyev Dilmurod Jamolovich

AYLANMA MABLAG'LARNI SAMARALI BOSHQARISH KORXONA FAROVONLIGINING
ASOSIDIR 111-119

Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISH
MASALALARI 120-130

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Тўраев Шавкат Нишонович

ЖАМИЯТ МАФКУРАСИ ИЖТИМОЙ САФАРБАР ЭТИШНИНГ АСОСИЙ ОМИЛИ 131-137

Qodirov Davronbek Hoshimovich

TASAVVUF TA'LIMOTINING NAZARIYOTCHISI – ABULQOSIM QUSHAYRIY 138-143

Sharipov Dilshod Baxshilloevich

TINCHLIKNING UNIVERSAL (DUNYOVIY) TARTIB BO'YICHA TAHLILI 144-148

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Гаппаров Алибек Қаршибоевич

ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ЛЕКСИКАНИНГ СОЦИОЛИНГВИСТИК АСПЕКТИ 149-155

Fayzieva Zuxra, Sharipova Yoqut Quدراتillayevna

APPLICATION OF GAME TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE TO THE BLIND
AND VISUALLY IMPAIRED 156-161

Ахмедшина Лилия Рафаэльевна

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТОВ «МУЖ « И «ЖЕНА»
В ПОСЛОВИЦАХ И ПОГОВОРКАХ 162-166

Kholmuminova Makhliyo

DIFFERENCE BETWEEN MEANINGS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES 167-171

Shirinova Yekaterina

NUTQIY TAFAKKURNING PSIXOLINGVISTIK MUAMMOLARI 172-178

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Қутлымуратов Фархад Қалбаевич

ЮРИДИК ШАХСНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШДА СОЛИДАР
ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ 179-185

Kasimov Nodirjon Sodikjonovich

QASDDAN O'DIRISH JINOYATINING TUSHUNCHASI, TAVSIFI VA JINOIY HUQUQIY
XUSUSIYATLARI 186-196

Урманбаева Ферузахон Саттаровна

ВАСИЙЛИК ВА ҲОМИЙЛИКНИНГ ЗАРУРИЯТИ ВА МОҲИЯТИ 197-203

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Tursunaliyev Ilhomjon Axmedovich

“HAYOT DAVOMIDA TA'LIM” – JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINI UZLUKSIZ
KASBIY RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMI SIFATIDA (NAZARIY JIHATLAR
TAHLILI) 204-210

Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich

BO'LAJAK REJISSORLARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA
TRENING MASHQLARINING AMALIY AHAMIYATI 211-217

Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich

YUQORI SINIF O'QUVCHILARIDA QAT'IYATLILIK SIFATINI JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA
TARBIYALASH 218-223

Бабаходжаева Наргиза Мухитдиновна

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ
ПСИХОЛОГИК-ПЕДАГОГИК ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ 224-229

Mengliqulov Xayrulla Aliqulovich

HARAKATLI O'YINLAR ORQALI 14-15 YOSHLI SUZUVCHLARNING JISMONIY SIFATLARINI
RIVOJLANTIRISH 230-236

Fayzullaeva Madina Abdumumin kizi

ADVANCED PEDAGOGICAL EXPERIENCES IN ORGANIZING AND DEVELOPING THE
EDUCATIONAL PROCESS ON THE BASE OF DIGITAL TECHNOLOGIES 237-244

Yusupov Dilmurod Abdurashidovich

YADRO FIZIKASI BO'LIMLARINI O'QITISHDA INNOVATSION KOMPYUTER
TEKNOLOGIYALARINI QO'LLASH ORQALI TALABALAR FAOLLIGINI OSHIRISH 245-254

Ergashev Omonboy Turgunbayevich

TALABALARNING BADIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY ZARURATI VA
PEDAGOGIK ASOSLARI 255-260

<i>Ruzmetova Novval Vahabjanovna</i> THE ROLE OF FOLK TRADITIONS IN FORMING LEGAL CULTURE OF STUDENTS OF LAW SCHOOLS	261-269
<i>Raxmatov Otabek Urinbosarovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARIDA MILLIY SPORT TURLARI ASOSIDA AMALIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	270-274
<i>Makhmudov Furqat Djumaboyevich</i> YORUG'LIK KVANT NAZARIYASINING VUJUDGA KELISHI. YORUG'LIK KVANTI MAVZUSINI O'QITISH USULLARI	275-281
<i>Бабахова Гулзиба Зиятбаевна</i> К ВОПРОСУ МЕТОДИКИ ИЗУЧЕНИЯ ТЕОРИИ АТОМОВ ВОДОРОДА ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ КУРСА КВАНТОВАЯ МЕХАНИКА	282-289
<i>Dexkanov Sherzod Abdumutalibovich</i> KAFEDRALARARO BITIRUV MALAKAVIY ISHLARINI TAYYORLASH – SIFATLI TA'LIMNI TA'MINLASHNING MUHIM OMILI SIFATIDA	290-296
<i>Ҳакимова Муқаддас Ҳасановна</i> КОМПЕТЕНТЛИ ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ-ПЕДАГОГИК ИЖОДКОРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ	297-301

13.00.00 – Педагогика фанлари

Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich

Termiz davlat universiteti

Sport boshqaruvi kafedrası o'qituvchisi

E-mail: profbooks2020@gmail.com

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5343-0539>

YUQORI SINIF O'QUVCHILARIDA QAT'IYATLILIK SIFATINI JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA TARBIYALASH

Аннотация. Мақоллада umumta'lim maktabi yuqori sinf o'quvchilarining jismoniy tarbiya darslari jarayonida qat'iyatligini tarbiyalash muammolari ko'rib chiqiladi va muhokama qilinadi. Muallif o'rganilayotgan muammoni nazariy tahlil qilib, qat'iyatlik - bu insonning irodaviy sifati bo'lib, maqsadni amalga oshirishning zarurligi va unga erishish uslublaridan iborat ongli istak ekanligini aniqladi. Jismoniy tarbiya darslari jarayonida yuqori sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari tahlil qilinib, bu yosh davri qat'iyatlik tarbiyasi jihatidan sensitiv davr ekanligi ma'lum bo'ldi. Shuningdek, muallif yuqori sinf o'quvchilarining jismoniy tarbiya darslariga bo'lgan qiziqishi past darajada ekanligini aniqladi, bu esa jismoniy va shaxsiy rivojlanishning to'sqinligiga olib keladi. Muallif umumta'lim maktablari o'quvchilarining qat'iyatligini tarbiyalashga qaratilgan pedagogik shartlar, mazmuni, turlari va usullaridan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga olib kelishiga alohida urg'u beradi.

Калит so`zlar: irodaviy sifatlari, yuqori sinf o'quvchilari, jismoniy tarbiya darsi, yosh xususiyatlari, qat'iyatlik sifati, qat'iyatlikni tarbiyalash.

Турдимуродов Дилмурод Йулдошевич

Термезский государственный университет

Преподаватель кафедры Спортивного управления

ВОСПИТАНИЕ РЕШИТЕЛЬНОСТИ У СТАРШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются и обсуждаются проблемы воспитания решительности старшеклассников на уроках физической культуры. Автор провел теоретический анализ исследуемой проблемы и определил, что решительность - это волевое качество личности, осознанное стремление, состоящее из потребности в реализации цели и способов ее достижения. В процессе занятий физическим воспитанием были проанализированы возрастные особенности старшеклассников, и стало известно, что данный возрастной период является сенситивным периодом в плане воспитания решительности. Также автором установлено, что у старшеклассников низкий уровень интереса к занятиям физического воспитания, что приводит к отставанию в физическом и личностном развитии. Автор подчеркивает, что использование педагогических условий, содержания, видов и методов, направленных на воспитание решительности учащихся общеобразовательных школ, приведет к повышению эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: волевые качества, старшеклассники, урок физической культуры, возрастные особенности, решительность, воспитание решительности.

Turdimurodov Dilmurod Yuldoshevich

Termez State University

Lecturer at the Department of Sports Management

EDUCATION OF RESOLUTION IN SENIOR SCHOOLCHILDREN IN THE LESSONS OF PHYSICAL EDUCATION

Annotation. The article considers and discusses the problems of upbringing the decisiveness of high school students in physical education lessons. The author conducted a theoretical analysis of the problem under study and determined that decisiveness is a volitional quality of a person, a conscious desire, consisting of the need to achieve the goal and ways to achieve it. In the process of physical education, the age characteristics of high school students were analyzed, and it became known that this age period is a sensitive period in terms of educating determination. The author also found that high school students have a low level of interest in physical education, which leads to a lag in physical and personal development. The author emphasizes that the use of pedagogical conditions, content, types and methods aimed at educating the determination of students in general education schools will lead to an increase in the efficiency of the educational process.

Key words: volitional qualities, high school students, physical education lesson, age characteristics, determination, determination education.

<https://doi.org/10.47390/1342V3I3Y2023N29>

Kirish. Shaxsning muhim irodaviy sifatleri sifatida qat'iyatlilik o'quv faoliyati va tengdoshlari bilan o'zaro munosabatlar jarayonida tarbiyalanadi va o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olishga bog'liq bo'ladi [5, 6]. Shu sababli, bizning tadqiqotimiz doirasida jismoniy tarbiya jarayonida umumta'lim maktabi o'quvchilarining yosh xususiyatlarini chuqur o'rganish, aniqrog'i, bu yoshda qat'iyatlilik sifatini rivojlantirish uchun qulayligini aniqlash kerak deb hisobladik. Shunday qilib, yuqoridagilarni inobatga olgan holda, jismoniy tarbiya jarayonida 15-16 yosh davrining xususiyatlarini o'rganish va hisobga olish zarur deb hisobladik.

Aytish o'tish joizki, hozirgi zamonaviy sharoitda yuqori sinf o'quvchilarini qat'iyatli qilib tarbiyalash muammosiga yetarlicha e'tibor berilmayapti. Shunday ekan, 10-11-sinf o'quvchilarining ko'pchiligida jismoniy tarbiya, ommaviy sport va umuman sport faoliyatiga qiziqishi yo'qligi yuqori sinf o'quvchilarining jismoniy va shaxsiy rivojlanishining sust bo'lishiga olib kelishini aniqladik. Shuningdek, jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'quv mashg'ulotlari jarayonida umumta'lim maktabi o'quvchilarining irodasini oshirishga qaratilgan vazifalarni hisobga olmasdan amaliy mashg'ulotlar olib borishlari aniqlangan [8, 9]. Shu va shunga o'xshash boshqa shartlar o'rganilayotgan hodisani o'rganish zarurligini belgilab berdi.

Tadqiqotlar va adabiyotlar tahlili. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish shaxsning irodaviy sifatlarini tarbiyalashni o'rganishning ayrim jihatlarini ajratib ko'rsatish imkonini beradi. So'ngi yillarda quyidagi tadqiqotlar olib borildi, bular: shaxsning axloqiy va irodaviy sifatlarini tarbiyalash asoslari (A. Artyushenko, I. Bex, K. Jurba va boshqalar), jismoniy tarbiya va sportning sog'lomlashtirish faoliyati orqali ta'limga da'vogarlarining irodasini tarbiyalash (D. Binetskiy, I. Dudnik, N. Kasich), yuqori sinf o'quvchilarini jismoniy tarbiya jarayonida tarbiyalash muammolarini o'rganish (J. Demina, M. Zubaliy, A. Timoshenko, M. Timchik va boshqalar), umumta'lim maktabi o'quvchilarining yosh xususiyatlari (I. Bex, L.

Bojovich, A. Verxorubova, V. Koval, I. Kon, R. Pavelkov, va boshqalar). Tadqiqot maqsadi jismoniy tarbiya jarayonida yuqori sinf o'quvchilarining qat'iyatlilikini tarbiyalashning xususiyatlarini ochib berish bo'ldi.

Tadqiqotning asosiy materiali. Ilmiy adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, 10-11-sinf o'quvchilarining salomatligini mustahkamlash va saqlash, shaxsning axloqiy va irodaviy sifatlarini shakllantirish masalalarini hal etish zamonaviy maktabning muhim vazifasi hisoblanadi. Bu ayniqsa katta maktab yoshidagi o'quvchilar uchun muammoli bo'lib qolmoqda. Muallif tadqiqoti uchun I. Konning fikri qimmatli bo'lib, u kattalarga tayyorgarlikning yakuniy bosqichi o'smirlik davri ekanligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, psixologning ta'kidlashicha, ushbu yosh bosqichida ta'lim faoliyati muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu davrda kognitiv qiziqishlar, axloqiy ideallar, o'z-o'zini anglash va hayot rejalarini tuzish qobiliyati shakllanib boradi. Jismoniy tarbiya jarayonida qat'iyatlilikni tarbiyalashni o'rganish nuqtai nazaridan umumta'lim maktabi o'quvchilarining yosh xususiyatlarini aniqlash muhim ahamiyatga egadir [4]. Binobarin, L. Bojovich umumta'lim maktabi o'quvchilarining (erta yoshlik) yosh xususiyatlarini o'rganar ekan, bu yoshda shaxsni shakllantirish jarayoni hali tugallanmaganligini ta'kidlaydi. Umumta'lim maktabi o'quvchilari ilgari tashkil topgan psixologik tuzilmalarni sezilarli darajada qayta qurishni boshdan kechirishadi, bu ularning keyingi rivojlanishi uchun zaruriy shartdir [1]. Demak, erta o'smirlik davridagi psixikaning individual shakllanishi yetakchi qonuniyatlarning asosiylaridan biri bo'lib hisoblanadi.

V. Kovalning fikriga ko'ra, 16 yoshdan 17 yoshgacha bo'lgan davr erta o'smirlikga (yuqori sinf o'quvchilari) tegishlidir. Olimning ta'kidlashicha, ushbu yosh toifasining o'ziga xos xususiyati ta'lim jarayonining intensivligi bilan bog'liq bo'lgan jiddiy qiyinchiliklar, bo'lajak kasbni tanlash va balog'atlikka tayyorgarlik ko'rish davrida etarlicha yuqori hissiy stressdir. Bundan tashqari, V. Koval jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etishda umumta'lim maktabi o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olishni maslahat beradi, ya'ni, u o'quvchilarning morfologik va funktsional xususiyatlari, o'smirlik davridagi jismoniy sifatlar va aqliy xususiyatlarning rivojlanishi va boshqa qonuniyatlarni inobatga olish kerakligini ta'kidlaydi. V. Kovalning fikricha, bu yosh bosqichi irodaviy sifatlarining shakllanishiga sezgir bo'lib, ilmiy tadqiqot sharoitida muhim ahamiyatga egadir. Olimning ta'kidlashicha, usbu davrda 10-11-sinf o'quvchilarida iroda sohasining jadal rivojlanishi, murakkab va xavfli jismoniy mashqlarni o'zlashtirishga ongli intilishi, shu bilan birga qat'iyat va jasorat kabi irodaviy sifatlar namoyon bo'ladi [3].

Katta maktab yoshi ta'limga intilayotgan shaxsning hayotidagi muhim rivojlanish bosqichidir. Darhaqiqat, ushbu davrda organizmning morfologik etukligi tugaydi va shaxsiyatdagi muhim o'zgarishlar, ijtimoiy va psixologik kamolotlik sodir bo'ladi. His-tuyg'ular o'quvchilar hayotiga notinchlik olib kelishi va ulardagi ichki inqirozlarning paydo bo'lishiga yordam berishi mumkin, bu o'qituvchilar tomonidan o'quv jarayonini tashkil etish jarayonida hisobga olinishi kerakdir [11, 12].

Ushbu davrda ta'lim oluvchi o'quvchilar turli xil xulq-atvor strategiyalarini tanlashlari mumkin bo'ladi (raqobat, hamkorlik, murosa va boshqalar). Bundan tashqari, umumta'lim maktabi o'quvchilari qat'iyatlilik darajasiga qarab, tajovuzkorlikning namoyon bo'lishi bilan ajralib turadi [11, 13]. Qat'iyatlilik irodaviy sifatning bir ko'rinishi sifatida shaxsning tartibga soluvchi komponenti bo'lib, turli darajadagi namoyon bo'lishi mumkin. Umumta'lim maktabi

o'quvchilarini tarbiyalashda qat'iyatlilik muhim ahamiyatga ega, chunki 16-17 yoshda shaxsiyatning irodaviy sohasida sezilarli darajada qayta qurilish sodir bo'ladi [14].

Zamonaviy tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, qat'iyatlilik jismoniy tarbiya jarayonida samarali tarbiyalanadigan va umumta'lim maktabi o'quvchilariga tegishli tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadigan irodaviy sifatlardan biridir, chunki u nafaqat jismoniy sohani, balki ma'naviy, hissiy sohalarni ham qamrab oladi. Bundan tashqari, jismoniy tarbiya jarayonida harakatlarni, texnik elementlarni o'rganish vaqtida yuqori sinf o'quvchisining jismoniy qobiliyatlari takomillashtiriladi va uning axloqiy va irodaviy sifatlari rivojlanadi. Shunga ko'ra, yuqori sinf o'quvchilarining irodaviy sifatlarni jismoniy tarbiya vositasida tarbiyalashda o'quvchilarni turli murakkablikdagi qiyinchiliklarni yengishga, qat'iyatlilik ko'rsatishga majburlovchi jismoniy mashqlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega [6]. Shu bilan birga, olimlar o'qituvchilarga individual va differentsial yondashuvni amalga oshirishni maslahat berishadi, chunki tavsiya etilgan jismoniy mashqlar umumta'lim maktabi o'quvchilarining imkoniyatlariga mos kelishi kerak. Shuningdek, o'qituvchilarning o'quv jarayonida yuqori sinf o'quvchilari qat'iyatligini shakllantirish uchun turli metodik usullar va shart-sharoitlardan foydalanishlari zarur. Shu bilan birga, jismoniy tarbiya darslari jarayonida shunday jismoniy mashqlarni qo'llash kerakki, ularning mazmuni o'quvchilarni turli darajadagi qiyinchilik bilan to'siqlarni (ob'ektiv va sub'ektiv) yengib o'tishga majbur qila olishi kerak bo'ladi [8].

Adabiyotlarni o'rganish jismoniy tarbiya darslarida o'quv jarayonining samaradorligi jismoniy va axloqiy-irodaviy sifatlarni maqsadli rivojlantirishga bog'liqligini aniqlashga imkon berdi. Jismoniy va axloqiy-irodaviy sifatlarning yuqori darajada rivojlanishi yuqori sinf o'quvchilarining jismoniy va psixologik tayyorgarligini oshirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Shuningdek, yosh o'quvchilarning irodaviy sifatlarni shakllantirish uchun estafetali poyga o'yinlaridan foydalanish kerak, bu o'yinlarda o'quvchilar harakat faolligini oshirish (yugurish, sakrash, uloqtirish, arqonga chiqish va hokazo), to'siq va qiyinchiliklarni yengib o'tishlari mumkin, bu esa ulardan qat'iyatlik ko'rsatishni talab qiladi.

Natijalar. Muallif ilmiy ishlarini tahlil qilish asosida ta'limda o'quvchilarning individual qobiliyatlari va irodaviy sifatlarni shakllantirish samaradorligi vosita harakatlarining mazmuniga bog'liqligini aniqlandi. Pedagog jismoniy tarbiya darslarida tarbiyaviy ishlarining samarali shakl va usullaridan foydalanish muhimligini qayd etadi. Bundan tashqari, jismoniy mashqlar bajarish va musobaqalarda qatnashish jarayonida o'quvchilar kuchli irodaviy sifatlari, ijodkorlik, tashabbuskorlik va qat'iyatlilikni namoyon etishlari mumkin. Tadqiqotchi ta'lim jarayoni ishtirokchilarining irodaviy sifatlarni tarbiyalash darajalari ularning jismoniy tayyorgarligiga bog'liq bo'lgan qonuniyatni ham yorinib bergan [12]. D. Y. Turdimurodovning fikricha, yuqori sinf o'quvchilarining axloqiy-irodaviy sifatlarni rivojlantirish - umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish, ijtimoiy faollik, yuksak axloqiy ehtiyojlarni tarbiyalashni qamrab oladi. Tadqiqodchi o'z tadqiqotining predmeti sifatida irodaviy sifatlarni tanlab, irodaning axloqiy yo'nalishi va axloqiy asoslariga e'tibor qaratdi. Unga ko'ra, aynan shu iroda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarga qaramay, o'z oldiga maqsad qo'ya oladigan va hayotda ongli qaror qabul qila oladigan umumta'lim maktabi o'quvchilarining faol axloqiy tushunchasini shakllantirish muvaffaqiyatini ta'minlaydi [14].

Umumta'lim muassalarining asosiy vazifasi shaxsning o'z-o'zini tarbiyalashi va o'z-o'zini rivojlantirishi uchun eng qulay shart-sharoitlarni yaratishdir. Umumta'lim maktablari o'quvchilarini ijtimoiylashtirish jarayonida ta'limning nazariy va amaliy muammolari qatorida,

birinchi navbatda, shaxsni shakllantirish usullari tizimini takomillashtirish muammolari ilgari suriladi. Bu o'z navbatida shuni ko'rsatadiki, bu vazifalarni amalga oshirishning ajralmas sharti shaxsning irodaviy tayyorgarligi bo'lib, u talabchanlik, sabr-toqat, qat'iyatlilik, maqsadga intiluvchanlik, tashabbuskorlik, chidamlilik va o'zini tuta bilish kabi rivojlangan irodaviy sifatlarni o'z ichiga oladi. Bundan kelib chiqqan holda, irodaviy sifatlarning insonning eng muhim xususiyatlaridan biridir. Irodaviy sifatlarsiz o'z hayotiy maqsadlariga erishishga intilayotgan insonning muvaffaqiyatli faoliyati mumkin emasdir [7].

Umumta'lim maktabi o'quvchilari bilan o'quv faoliyati jarayonida mustaqillik, o'z-o'zini rivojlantirish va qat'iyatlilikni shakllantirishga qaratilgan qiymatga yo'naltirilgan ishlarga katta e'tibor berilishi kerak. Bundan tashqari, ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, bu davr tengdoshlar bilan do'stona munosabatlarni o'rnatish va shaxslararo munosabatlarga ishonch bilan tavsiflanadi. Umumta'lim maktabi o'quvchilari o'rtasida o'quv faoliyati jarayonida ularning faoliyati va xatti-harakatlarini tahlil qilishni o'z ichiga olgan maxsus muloqot shakli tuziladi.

Shuningdek, umumta'lim maktabi o'quvchilarining muhim psixologik ta'limi shaxsiy va kasbiy o'z - o'zini belgilashdir, chunki ta'lim faoliyati hayot rejalarini modellashtirish joyidir. Shu bilan birga, ushbu yosh toifasi talabchanlik va qat'iyatlilik kabi irodaviy sifatlarni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga egadir.

O'rganilayotgan muammo mazmunida D. Y. Turdimurodovning ilmiy ishlanmalari foydali bo'lib, u maktab o'quvchilarining irodaviy sifatlarni shakllantirish muammosini o'rganar ekan, jismoniy tarbiya va o'yin faoliyati bolalarning axloqiy va irodaviy sifatlarni tarbiyalashga hissa qo'shishini qayd etadi [10, 11].

Xulosa. Shunday qilib, umumta'lim maktabi o'quvchilarining jismoniy tarbiya darslari jarayonida qat'iyatlilikni tarbiyalash xususiyatlariga oid psixologik-pedagogik adabiyotlarni o'rganish ushbu yoshning o'rganilayotgan muammosi uchun qulay ekanligini aniqlashga imkon beradi. Bundan chiqib, 10-11-sinf o'quvchilari quyidagi yosh xususiyatlari bilan ajralib turadi: kognitiv qiziqishlar, axloqiy ideallar, o'z-o'zini anglash va hayot rejalarini tuzish qobiliyati; ilgari tashkil topgan psixologik tuzilmalarni qayta qurish mavjud bo'lib, bu umumta'lim maktabi o'quvchilarining o'z-o'zini rivojlantirish uchun zaruriy shartdir. Shuningdek, irodaviy sifatlarni tarbiyalashning samarali vositasi jismoniy mashqlar, jismoniy tarbiya va jismoniy sog'lomlashtiruvchi mashg'ulotlardan foydalanish ekanligi aniqlandi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. - Санкт-Петербург: Питер. - 2008. - 400 с.
2. Гогунев Е. Н. Психология физического воспитания и спорта. Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Б.И. Мартынов. - Издат. центр «Академия». - 2004. - 224 с.
3. Коваль В. Возрастные особенности физического воспитания детей старшего школьного возраста в процессе формирования здорового образа жизни / В. Коваль // Наука и образование. - 2013. - № 6. - С. 149-152.
4. Кон И. С. Психология старшеклассника: Пособие для учителей / И. С. Кон. - М.: Просвещение, 1980. - 192 с.

5. Турдимуродов, Д. Й. (2021). Возможности средств физического воспитания в формировании волевых качеств у школьников. *Инновации в педагогике и психологии*.-2021, 7, 74-80.
6. Турдимуродов, Д. (2022). Жисмоний тарбия дарси мактаб ўқувчиларида иродавий сифатларни ривожлантирувчи восита сифатида. *Общество и инновации*, 3(6/S), 74-80.
7. Абдуллаев, Я. М., & Юлдашевич, Т. Д. (2020). Создание педагогических условий в формировании волевых качеств у учеников начальных классов. In *Colloquium-journal* (No. 24 (76), pp. 36-38). Голопристанський міськрайонний центр зайнятості.
8. Абдуллаев, Я. М., & Турдимуродов, Д. Й. (2020). Ўсмир ёшдаги ўқувчиларда иродавий сифатларни жисмоний тарбия воситалари орқали ривожлантириш. *Современное образование (Узбекистан)*, (9 (94)), 56-62.
9. Турдимуродов, Д. Й. (2022). Воспитание и развитие волевых качеств у школьников средствами физического воспитания. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 2(1), 204-207.
10. Турдимуродов, Д. Ю. (2022). Формирование у подростков волевых качеств в процессе физического воспитания. *Science and Education*, 3(7), 283-289.
11. Turdimurodov, D. (2022). Volitional qualities of a person and their formation in adolescent age. *Models and methods in modern science*, 1(14), 13-17.
12. Turdimurodov, D. Y. (2022, September). Formation of moral and volitional qualities of adolescents by means of physical education. In *International scientific conference «Innovative trends in science, Practice and education»* (Vol. 1, No. 1, pp. 198-204).
13. Yuldashevich, T. D. (2022). Education of moral-volitional and psychological qualities in athletes. Problems and scientific solutions, Australia, Melbourne.
14. Abdullaev, Y. M., & Yuldashevich, T. D. (2020). Creation of pedagogical conditions in the formation of volitional grades in primary school students. *Colloquium-journal*.

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/1342V3I3Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 3 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).